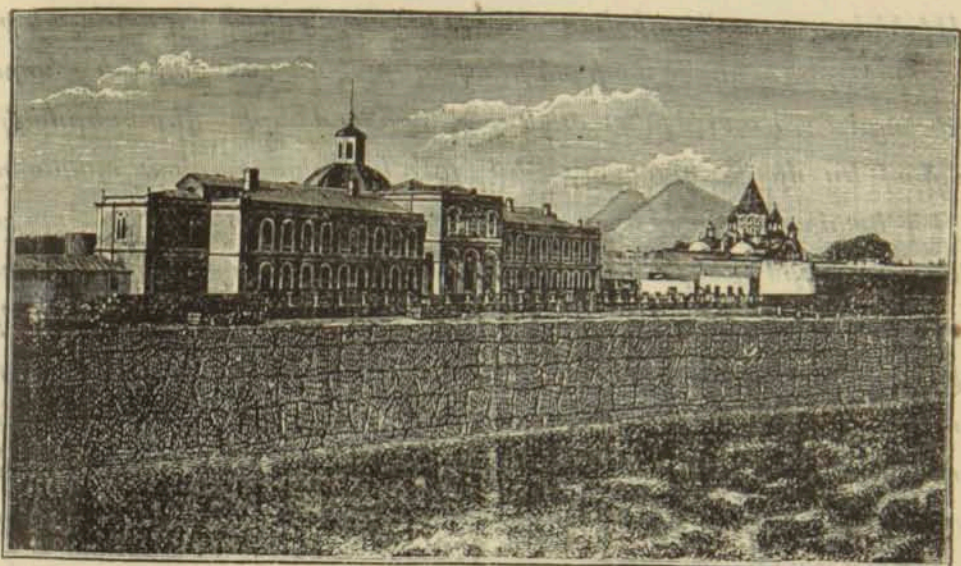

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԳԵՅՈՒԼԻՆԳԵՐԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ԵՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՎԱՏԻԿԱՆԻ
ՀՐՈՎԱՐՏԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ. 1869—1887:

(Հարուչակութիւն 1).

Միւլնիւնի և Ֆրէյզինգեռի արքեպիսկոպոս Գրի-
գորիս Ֆոն Շերը գրում է Միւլնիւնի աստուա-
ծաբանական ֆակուլտետին:

20 Հոկտեմբ. 1870 (թ. 2):

Բարձրապատիւ աստուածա-
բանական ֆակուլտետ !.

Դիմում եմ ներկայ նամակովս Վուգովիկոս Մակսիմիլիանի հա-

1) Տե՛ս «Արարատ» 1892 թ. մայիս. Ե.-դ. համար:

2) Արտատպուած են «Actenstücke des Ordinariates des Erzbisthums München
und Freising betreffend das allgemeine Vaticanische Concil, Regensburg 1871»-ից:

մալսարանի աստուածաբանական ֆակուլտետին հեռացնելու համար, որքան ինձանիշ կախուած է, հեռաւոր շրջաններում այն գրութեան վերաբերմամբ յուզիչ կարծիքները և դժուարին խռովութիւնները, որ վերոյիշեալ աստուածաբանական ֆակուլտետը մտադիր է ընդունել Վատիկանի տիեզերական ժողովի և նորա մինչև այժմ գոյութիւն ունեցող որոշումների վերաբերմամբ, սորանով ես միայն կատարում եմ իմ եպիսկոպոսական պարտքը:

Մէկ կողմից անհրաժեշտ չէ քննել՝ թէ որտեղից են առաջ եկել այդ կարծիքներն ու շփոթութիւնները, որոնցից յառաջ եկած դէպքերը բոլորին յայտնի են, որն անշուշտ յայտնի կը լինի և աստուածաբանական ֆակուլտետիդ, միւս կողմից այդ ցաւ է ինձ համար, որովհետեւ եպիսկոպոսական բարձր պաշտօնըս ստանձնելու օրիշ մինչև այժմ առանձին յարգանքով, երախտագիտութեամբ և սիրով նուիրուած եմ եղել յարգելի Կորպորացիայիդ:

Կամաւ անցեալը մոռացութեան տալով՝ այժմ չեմ կարող ընդունել թէ ձեր անդամներից գէթ մէկը ունի հիմնաւոր կառուած գաւանդաբանական համոզումների վերաբերմամբ: Որովհետեւ դուք իսկապէս կարիք չունիք իմ գաւանդաբանական խրատներին, ուստի այստեղ բերում եմ միայն հետեւեալները: Վատիկանի տիեզերական ժողովի մինչև այժմ գոյութիւն ունեցող որոշումները կազմուած են նոցա պարտաւորեցուցիչ դարձնել, բոլոր ձեւակաւութիւններով: Այդ մասին վկայում են այսպէս կոչուած փոքրամասնութիւն կազմող եպիսկոպոսները, ինչպէս և մնացածները: Վերոյիշեալ որոշումների կանոնականութեան գէմ չէ բողոքել հրապարակաւ մինչև այժմ ոչ մի կաթոլիկ եպիսկոպոս. ընդհակառակը նոցա մեծ մասը այս կամ այն եղանակով յայտնել է իւր հպատակութիւնը:

Ես ինքս, խորհրդածութեան ժամանակ, ամենայն վճռականութեամբ յայտնեցի իմ հասուն դատողութեամբ կազմած համոզմունքս, բայց միևնոյն ժամանակ երբէք չէի մտածել պինդ պահպանել այդ համոզմունքը և այն դէպքում, երբ այլ որոշում կը լինէր: Այսպէս կատարելով իմ առաջին պարտականութիւնը, ես

ոչ մի վայրկեան չեմ գանգաղել անպայման հնազանդելու կանոնական որոշումներին: Ձեզանից, բարձրապատիւ պարոնների, չեմ վախենում ընդունել, ի հարկէ, անմիտ յանդիմանութիւն համոզմունքներս փոխելու համար, երբ գործը վերաբերում է կաթոլիկական հաւատի սկզբունքներին:

Սորանից յետոյ, երբ իրերի գրութիւնը այսպէս պարզուեցաւ, ես չեմ կարող անտարբեր լինել դէպի բարձրապատիւ աստուածաբանական ֆակուլտետի և նորա առանձին անդամների բռնած դիրքը:

Եթէ ես ժամանակ եմ տալիս մի այլ անձնաւորութեան շարունակելու իւր ներքին ծանր կռիւր մինչև այժմ ունեցած հայեացքների և ուսուցանող եկեղեցու հանդիսաւոր որոշումների մէջ և ընդունելու նոցանից մէկը, այդ այլ ևս անհնարին է աստուածաբանութեան հրապարակական ուսուցիչների վերաբերմամբ, որոնք այս օրերս բարձրանալու են իրանց ամբիոնների վերայ: Ես ոչ մի կերպ չեմ կարող լռելեայն թոյլ տալ, որ իմ արքեպիսկոպոսական թեմի մէջ ուսուցանէ սրբազան գիտութիւն այնպիսի մէկը, որին ես չեմ հաւատում թէ նա առանց ազաւաղման վարդապետում է այն, ինչ որ պարզ կերպով առաջարկում է հաւատալ կաթոլիկական եկեղեցին: Ես չեմ կարող թոյլ տալ, որ իմ քահանայութեան կանդիտատները չուսանին այնպէս, ինչպէս որ կամենում է կաթոլիկական եկեղեցին: Արդէն զի առած լինեմ՝ բոլոր ճշմարտութիւնը, վերջապէս չեմ կարող տանել, որ բարձրապատիւ աստուածաբանական ֆակուլտետը՝ իմ վիճակի մարգարիտը, իւր փառաւոր պատմութիւնը և նորաներկայ անդամներից շատերի մեծամեծ ծառայութիւնները արատաւորէ իւր եկեղեցու մէջ բռնած բացառիկ դիրքով, որ ոչ մի կերպով չի արգարանում:

Այս պատճառով լի հայրական սիրով, խնդրում եմ ձեզ, բարձրապատիւ պարոնների, հրաւիրելով աստուծային օգնութիւնը, կշռադատել ընդհանուր ժողովով ձեր պարտականութիւնները Վատիկանի տիեզերական ժողովի վճիռների վերաբերմամբ և միահամուռ, պարզ և ճիշտ կերպով յայտնել ինձ, թէ ինչպէս էք մտածում կատարել ձեր պարտքը:

կնքում եմ նամակս առաջարկելով ձեր խորհրդածութեան հետեւեալները:

Ձեզ շատ լաւ յայտնի է, որ մինչեւ այժմ անձնատուր եմ եղած ձեզ և իմ արքեպիսկոպոսական վաճանի ազգեցութեան տակ պահպանել եմ իմ աստուածաբան ուսուցչապետներին զանազան յարձակումներից և ձեր վերաբերմամբ հետեւած չեն միւս եպիսկոպոսների օրինակին: Գուցէ ձեզ շատ քիչ յայտնի է, որ անցեալ տարի ս. հօր հետ խօսակցելիս՝ եռանդով պաշտպանել եմ ձեզ: Իսկ այժմ մեր յարաբերութիւնները բոլորովին փոխուելով գուցէ թէ չեմ կարող այնպէս վարուել, ինչպէս վարուեցայ այն անգամ: Ուստի ազատեցէք ինձ տանջանքներից, որ անշուշտ իմ պաշտօնավարութեան ընթացքում եղածներից ամենից դժուարին է — այն է՝ թոյլ մի տաք վարուելու այնպէս խրատութեամբ ձեզ հետ, ինչպէս որ պահանջում է իմ ծառայութեան պարտքը:

Մնամ հայրական սիրտով, անկեղծ յարգանքով և մօտերիմ անձնուիրութեամբ Ձեր՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.

Միւնխենի և Ֆրէյզինգերի.

Միւնխեն 20 հոկտ. 1870 թ.

է.

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՖՈՆ ՇԵՐՐ ԴԵՅԼԷԻՆԳԵՐԻՆ.

4 յունվ. 1871 թ.

ԳերապատիւՑէր Stiftprobst!

Այստեղի աստուածաբանական ֆակուլտետի անդամների մէջ, որոնք իմ անցեալ տարուայ հոկտ. 20 գրած նամակիս, որ Ձեր գերապատուութեան շատ լաւ յայտնի է, տուին բաւարար պատասխան՝ ես չգտայ նորա մէջ ի ցաւ մեծ սրտի այդ ֆակուլտետի պատուելի աւագ անդամի անունը:

Անցել է բաւականին ժամանակ, որի ընթացքում ի զուր էի

սպասում, որպէս թւում է, արժանի պատասխան և բացատրութիւն ձեռնարկի և ձեր բռնելու դիրքի մասին վատիկանի տիեզերական ժողովի և նորա մինչև այժմ եղած որոշումների վերաբերմամբ:

Այսպէս երկար դանդաղելուց յետոյ, որի նշանակութիւնը Ձերդ գերապատուութիւնը կարող է գնահատել, ես այժմ հարկադրուած եմ ղգում ինձ ստիպել ձեզ հրապարակաւ բացատրութիւն տալու այդ խնդրի վերաբերմամբ: Ի հարկէ կարող եմ գուշակել թէ ինչու էք դժուարանում յայտնելու ձեր կարծիքը այն յարաբերութեան մասին, որ դուք ունիք դէպի մեզ զբաղեցնող գործը:

Ձեր փառաւոր անցեալը, որ մեծամեծ ծառայութիւններ է մատուցել կաթոլիկական գիտութեան, հոգեւորական պատանիներին, կաթոլիկ եկեղեցու պաշտպանութեան հասարակական կեանքի մէջ թոյլ չի տալիս ձեզ բաժանուել այն եկեղեցուց, որին պատկանել էք մինչև օրս:

Միւս կողմից դուք, ինչպէս երևում է, այն ուղղութեան, որ յառաջ բերեց Վերմանիայում ժողովի հակառակ (նորա նիստից առաջ և նիստի ժամանակ) յայտնի ագիտացիական տեսարաններ, որ հիմնւում էր ձեր անուան վերայ, թէ որքան այդ ճշմարիտ է, այնպիսի զիջումներ, որոնցից հրաժարուելու համար շատ մեծ ճիգ պիտի թափէք:

Եւ չնայելով այս բանին, ինչո՞ւ չմտածել, որ Ձեզ համար աւելի հեշտ է բաժանուել Ձեր վերջին ժամանակի դաշնակիցներից, քան Ձեր անուան փառք բերող կեանքիդ երկար պերիոդից և և միւսնոյն ժամանակ խզել կաթոլիկական եկեղեցու հետ ունեցած կապը:

Նայեցէք, խնդրում եմ, այն ուղղութեան ամենօրեայ գրականական զիջումներին, որ խորամանկութեամբ օգտուում է եկեղեցու բարձր ներկայացուցչի անսխալականութեան գաւառութիւնից, որպէս զի հասարակութեան առաջ ստորացնէ կաթոլիկական եկեղեցին և անդադար, ի հարկէ առանց իրաւունքի, ցոյց է տալիս Ձեր հեղինակութիւնը և տալա հարցրէք դուք Ձեզ ի՞նչ հասարակութեան մէջ ընկայ ես:

Յետոյ մի հայեացք ձգեցէք ամբողջ եկեղեցական պատմութեան վերայ—կրգտնէ՞ք արդեօք մէկին, որ հեռանալով Հռոմայս, գահից՝ Cathedra Peti-ից միւսնոյն ժամանակ հեռացած չլինի կաթողիկ եկեղեցու միութիւնից:

Իջօրէն դատեցէք նոցա վերջնական ելքի մասին, որոնք մինչև վերջը հակառակ են եղել ս. եկեղեցուն:

Ձեր սրտին մօտ ընդունեցէ՛ք, վերջապէս, այն հանգամանքը, որ Գուք պատասխանատու էք Աստծու գահի առաջ նոցա համար, որոնք խրախուսուելով Ձեր օրինակից տւելի երկար հեռու կրպահեն իրանց եկեղեցուց:

Եթէ ես խնդրում եմ Ձեզ բառնալ Ձեր հովուապետի հայրական սրտից այն բոլոր վշտերը, որոնք այժմ իսկ Ձեր պատճառով տանջում են և պէտք է կամ վերջանան և կամ հասնին անտանելիութեան աստիճանին, Գուք չէք կարող չլերագրել այս հրաւերը այն սիրուն, որ տածում եմ դէպի Ձեզ:

Դէպի Ձեզ ցոյց տուած յարգանքս իմ հովուապետական պաշտօն ստանձնելու օրից դարձաւ մտերմական: Այս պաշտօնավարութեան ժամանակ Գուք որպէս մի թանկագին գանձ էիք ինձ համար, ապացոյցներ շատ կան, Գուք ևս կարող էք վկայել, որ ես ձեզ համարում էի ոչ որդի, այլ բարեկամ և եղբայր:

Ուստի խնդրում և երգուեցնում եմ Ձեզ դադարեցէ՛ք նպաստելուց այն հանգամանքին, որով եկեղեցու անդամների միութիւնը վնասուած է և հերոտական վճռականութեամբ, յայտնի եկեղեցական խոստովանութեամբ արձակեցէ՛ք այն նզովքը, որով մինչև այժմ էլ կապուած են շատ ազնիւ կաթողիկներ:

Ես չեմ կարող հաւատալ, որ դուք փոխանակ ուրախութիւն պատճառելու իմ սրտին հրաւիրէք Ձեր վերայ հովուական իշխանութիւնս, որը պէտք է գործ դնէ ի հարկէ իւր իրաւունքները, եթէ իւր յուսով լի համբերութիւնը խաբուած տեսնի:

Ձեզ յարգող և գերապատուութեանդ անձնուէր՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.

Միւնիէնի և Քրէյզնգենի:

Միւնխեն

4 Յունվ. 1871 թ.

2.

ԳԵՕՂԻՆԳԵՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՖՈՆ ՇԵՐՐԻՆ

29 Յունվ. 1871 թ.

Ձ երգ Գ երազանց ու թիւն! ¹⁾

Ձեր անակնկալ պահանջը հնազանդելու Յուլիսի 18-ին Հռոմում յայտարարած հաւատի հրովարտական չկարողացաւ զարմացնել ինձ: Ես այդ պահանջը սպասում էի այն որոշումից յետոյ, որ Ձերդ գերազանցութիւնը Ֆուլգայում միւս եպիսկոպոսների հետ միասին ընդունեցիր:

Իսկ այժմ չեմ կարող յայտնել առանց ասացոյցների իմ համաձայնութիւն կամ հնազանդութիւնն այն պատճառով, որ վատիկանի ժողովի սկզբից ես բազմիցս հրապարակաւ հաստատել և շատ հիմունքներով ասացուցել եմ հակառակ վարդապետութիւնը: Այսպիսով ստիպուած էի մի և նոյն ժամանակ — և դա է միակ ճանապարհը — հերքել ինքս ինձ և հրապարակաւ ցոյց տալ թէ այն վարդապետութիւնը, որ ես առաջ և մասնաւորապէս վերջին ժամանակներում քարոզում էի, սխալ և թիւր է: Եթէ ես այս չեմ անում, ապա ուրեմն ոչ մի մարդ, գոնէ ոչ որ նոցանից, որոնք ծանօթ են իմ շարագրութիւններին և հրապարակական ղեկուցումներին չի հաւատայ իմ հպատակութեան անկեղծութեան: Բոլոր մերձաւորներն ու հեռաւորները, բացի մի քանի միանձնուհիներից, կը գատապարտեն ինձ, որպէս չար անխիղճ և կեղծաւոր մարդու, որ երկիւղից և հասարակական շահերից զրգուած հրաժարւում է իւր սկզբունքներից:

Գիտակցելով դառը լիճակը, որի մէջ գտնուում եմ, և ծանր ու ճնշող պատասխանատուութիւնը մի քանի շաբաթ առաջ պապի հեղինակութեան էութեան և ծաւալի, նորա գէպի եկեղեցին ունեցած յարաբերութեան հարցը դարձրի ուսումնասիրութեան և ըստ կարելոյն մտադիր և մանրամասն քննութեան առարկայ: Ես կարգում և հետազօտում եմ այն ամենը, ինչ որ վերջին ժամանակներս դուրս են գալիս Հռոմի կողմից հրատա-

1) Բնագրում: Eure Excellenz.

բախած հրովարտականների և նոցա մէջ ամփոփուած վարդապետութիւնների պաշտպանութեան համար՝ իտալիայում, ֆրանսիայում, Անգլիայում և Գերմանիայում որքան այդ ինձ մատչելի է: Եթէ յաջողուի ինձ գալ այն համոզման, որ այդ վարդապետութիւնը ճշմարիտ է, սուրբ գրքով և աւանդութիւններով վաւերացուած և հաստատուած է, և որ ես մինչև այժմ՝ գերմանական աստուածաբանների մեծամասնութեան հետ ի միասին գտնուում էի մոլորութեան մէջ, այն ժամանակ կրխոստովանեմ՝ այդ աշխարհի առաջ և չեմէլ փորձի արդարացնել ինձ: Եթէ Աստուած տայ ինձ կեանք և հոգու ոյժ աւելի հեռուն կերթամ: Կաշխատեմ այն չարիքը, որ պատճառել եմ եկեղեցուն քառասուն և եօթը տարուայ ընթացքում՝ նորա ոգու հակառակ գրքերով և առաջարկած ընթերցանութիւններով, մի որոշ աստիճանի ջնջել հէնց նորանուի, կըհերքեմ ինքս ինձ և բաց կանեմ իմ սխալներն ու անկանոն հայեացքները: Ես լաւ գիտեմ, որ քահանան պատրաստ պէտք է լինի այդ մեծ և զգուարին զոհաբերութեան եկեղեցու համար, պատրաստ պէտք է լինի զոհելու իւր բարի անունն ու իւր բարեկամների յարգանքը եկեղեցուն, բայց միայն մէկ պայմանով, այն է՝ որ նա համոզուած լինի թէ այն ինչ որ պէտք է դաւանէ՝ ճշմարիտ է և ճանաչէ սխալը այն վարդապետութեան, որ նա մինչև այժմ՝ ուսուցանում էր: Արտիճեռեալ առանց այդպիսի համոզման հպատակութիւնը ամենածանր յանցանք է և կոպիտ սխալ: Թէ Ձերդ գերազանցութիւնը իւր պահանջներով չի ցանկանում հասցնել մինչև այդպեղ, այդ մասին ես յստահ եմ: Ձեր պահանջները կարող են ունենալ այս միտքը, «աշխատիր և կատարիր բոլորը, ինչ որ կարող ես», որպէս զի ունենաս այն համոզմունքը, ինչ որ ես ունեմ: Այդ ես այժմ կատարում եմ խորը ըմբռնելով: Աղօթում եմ Աստծուն, որ լուսաւորէ միտքս: Քննում և հետազոտում եմ որքան կարող եմ: Բայց առարկայի և քննութեան ենթակայ նիւթի մեծութիւնը պահանջում է աւելի երկար ժամանակ, ուստի խնդրում եմ ժամանակամիջոցը երկարացնէք և համբերութիւն ունենաք ձեր մարդու հետ գործում:

Մնում է ինձ յայտնել շնորհակալիքս Ձեր մարգասիրական և բարեկամական ոճի համար, որով գրուած էր նամակի մեծ մասը: Վերջաբանը յիրաւի խիստ և սպառնալի էր: Բայց—ճանաչելով անձնաւորութիւնները և նոցա ազգեցութիւնը այդ գործի մէջ ուրիշ բան չէի սպասում:

Մնամ խորին յարգանքով Ձերդ գերազանցութեան անձնուէր՝

Յ. ՖՈՆ ԴԵՕԼԻԻՆԳԵՐ.

Միւնխեն.

29 Յունիւ. 1871 թ.

Է.

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՖՈՆ ՇԵՐՐ ԴԵՑԼԼԻՆԳԵՐԻՆ.

14 Փետրվ. 1871 թ.

Գ Ե Ր Ս Տ Ի Փ Ր Ս Տ ի Ս Stiftprobst!

Ձեր անցեալ ամսու 23-ին գրած նամակը չկարողացաւ ի մեծ ցաւ սրտի, գոհացուցիչ բացատրութիւն տալ վատիկանի աիեղեբարական ժողովի և նորա մինչև այժմ եղած որոշումների վերաբերմամբ Ձեր բռնելիք դիրքի մասին, որին սպասում էի վրտաշութեամբ և սլարտաւոր էի պահանջել հովուապետական իրաւունքներիս համաձայն: Ուստի պարտաւորուած եմ զգում յայտնել Ձեզ, որ մինչև Մարտի 15-ը տարոյս կըսպասեմ Ձեր վերջնական բացատրութեան, իսկ այդ թուից յետոյ վերջնականապէս վճռել եմ գործ դնել հովուական իշխանութեանս պահանջած հետեւեալ քայլերը:

Դարձեալ յոյս ունիմ որ ազատ կըլինիմ անհաճոյ ընդհարումից:

Մնամ լիուլի յարգանքով Ձերդ գերապատուութեան անձնուէր՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.

Միւնխենի և Ֆրէյզինգենի.

Միւնխեն

14 Փետրվ. 1871 թ.

Ը.

Դ Ե Օ Լ Լ Ի Ն Գ Ե Ր — Ֆ Ո Ն Շ Ե Ր Բ Ի Ն .

14 Մարտի 1871 թ.

Ձերդ գերազանցութիւն.

Վաղը լրանում է ժամանակը, որ Ձերդ գերազանցութիւնը նշանակել էր իմ ղեկուցման համար վատիկանի հրովարտականների մասին: Մինչդեռ հարկադրուած եմ զգում խնդրելու, Ձերդ գերազանցութիւն, արդեօք չէ՞ք կարող յետաձգել ժամանակը մտաւորապէս տասներկու կամ տասն և չորս օր:

Վերջին շաբաթներում այնքան նամակների, խորհուրդների և նախազգուշութիւնների ստացայ թէ մերձաւորներից և թէ հեռաւորներից—բարձրատիճան և հասարակ մարդիկ ասում էին ինձ միմեանց հակասող մտքեր—որ ես կարիք եմ զգում հանգըստութեան, որպէս զի ամիսփութելով իմ մէջ կարողանամ կատարեալ պարզութեամբ և հետեւանքների կշռադատութեամբ անել այն, ինչ որ Ձերդ գերազանցութիւնը պահանջում է ինձանից:

Վերջին ժամանակներս այսպէս ասած կաթոլիկական թերթիկների յայտնած լուրը, որպէս թէ von Mering քահանայի գործի մէջ յայտնել եմ իմ կարծիքը, որ ինձանից խնդրած են եղել հնարովի բան է: Ոչ որ չէ ցանկացել իմանալ իմ կարծիքը և ես ոչ մի առիթ չունէի յայտնելու նորան այդ գործի նկատմամբ: Ձերդ գերազանցութիւնը հեշտութեամբ կարող է լսել այդ բանի հաստատութիւնը նորանից, որ մինատրութեան ղեկուցել է նոյն քահանայի գործը:

Մնամ բարձր յարգանքը Ձերդ գերազանցութեան անձնուէր՝
Ե. ՖՈՆ ԴԵՕԼԼԻՆԳԵՐ.

Միւնխեն

14 Մարտի 1871 թ.

Թ.

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՖՈՆ ՇԵՐՐ — ԴԵՕԼԼԻՆԳԵՐԻՆ:

17 Մարտի 1871 թ.

Գ Ե Ր Ա Պ Ա Մ Ի Ը Տ Է Ր Stiftsprobst!

Ձեր ամսոյս 14-ին գրած յարգելի նամակի հիման վերայ յետաձգում եմ արդէն վերջացած ժամանակամիջոցը ամսուս 15-ից

մինչև 31-ն Մարտի և պարտք եմ համարում աւելացնել, որ ժամանակը լրանալուց յետոյ այլևս անկարող կըլինիմ յետաձգել:

Միևնոյն ժամանակ չեմ դադարում աղօթելուց Աստուծուն, որ առաջնորդէ Ձեզ ձեր լճիւնների մէջ:

Մնամ լիուլի յարգանքք Ձերդ գերապատուութեան անձնուէր.

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ. Միւնխենի և Ֆրէյզինգենի.

Միւնխեն

17 Մարտի 1871 թ.

Ժ.

ԴԵՕԼԼԻՆԳԵՐ — ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՖՈՆ ՇԵՐՐ-ԻՆ:

28 Մարտի 1871 թ. 1)

Ձ ե Ր Գ գ ե Ր ա զ ա ն ց ու թ իւ ն.

Դուք երկու նամակով պահանջել էք ինձանից բացատրութիւն իմ յարաբերութեան մասին դէպի 18 Յուլ. 1870-ի յայտարարած հռոմէական որոշումներին:

Ձայն է տարածուած թէ ժողովը մտածել է գործ դնել ինձ վերայ բռնութեան և պատժի այն միջոցները, որ սովորաբար գործ են դնում այն քահանաների վերայ, որոնք մեղադրուած են բարոյական կոպիտ յանցանքների մէջ, թէպէտ շատ հազուադիւր դէպքերում: Այդ պէտք է կատարուի, եթէ ես նշանակեալ ժամանակին չեմ յայտնի իմ հպատակութիւնը հաւատի երկու նոր անդամներին՝ պապերի գերիշխանութեան և անսխալականութեան:

1) «Մենք պարտական ենք փոխադարձաբար զօրացնել և թարմացնել մեզ, որպէսզի յաղթութիւնը տանենք այն կռուի մէջ, որի նոխապատճառը մենք չէինք, բայց կապուած էինք նորա հետ և ապագայ սերնդեան համար պահպանել ճշմարտութիւնը, եթէ մենք հնազանդէինք, այն ժամանակ բոլորը կըկարծէին, որ ճշմարտութեան զգացումը բոլորովին մեռած է կաթոլիկ կղերի մէջ, որ քահանայութիւն միմիայն մի արհեստ է... Հասարակութեան կղերի բարոյական անանկութեան մասին կազմած կարծիքը առանց այն էլ է fait accompli (կատարուած իրողութիւն), Մաքառումը լոյս աշխարհ կըհանէ ուրիշ շատ նորեր, այսինքն մինչև այժմ իւրեանց վերայ ուշադրութիւն չգրաւած և անյայտ իրողութիւններ և ես ձգում եմ այստեղ իմ լուման, Ամենից առաջ կըտպուի մի հովուական թուղթ ուղղուած տեղիս արքեպիսկոպոսին...»

Միևնոյն ժամանակ հաւատացնում են թէ շուտով լինելու է գերմանական եպիսկոպոսների ժողով և ~~Խորհրդարան~~ Ֆուլդա-յում:

1848 թ. վիւրցբուրգի գերմանական բոլոր եպիսկոպոսների ժողովի ժամանակ պատիւ ունեցայ այնտեղ հրաւիրուելու և և մասնակցելու նոցա խորհրդին: Գուցէ թէ, Ձերդ գնրազանցութիւն, կարող էք այժմ գործերը այնպիսի ընթացքի մէջ գնել, որ ինձ յառաջիկայ ժողովի մէջ՝ եթէ ոչ խորհրդակցութեան մասնակցելու, գոնէ մի քանի ժամ աչալրջութեամբ լսելու իրաւունք կը տաք:

Ես պատրաստ եմ բարձր ժողովի առաջ ապացուցանելու հետեւեալ կանոնները, որոնք ունին վճռողական նշանակութիւն այժմեան գերմանական եկեղեցու և իմ գրութեան համար: Նախ՝ հաւատի նոր որոշումները հիմնուած են համարում ս. Գրքից դուրս բերած հատուածների վերայ. Աւետարան Մատթ. Ժ. Գլ. 18 համար «Եւ ես քեզ ասեմ, զի դու ես վէմ». Յովհաննու ԻԱ Գլ. 17 հր. «Արածեա՛ զոչխարս իմ...», և ինչ վերաբերում է անսխալականութեան՝ Աւետարան Ղուկ. ԻԲ. Գլ. 32 հր. «Այլ ես աղաչեցի Վասն քո՝ զի մի պակասեսցին հաւատք քո. և դու երբեմն դարձցիս և հաստատեսցես զեզբարս քո», — այն տեղը, որի հետ անսխալականութիւնը Աստուածաշնչի տեսալէտով ընկնում և բարձրանում է: Հանգիսաւոր երգումը, որ ես երկու անգամ տուի, ստիպում է մեզ ընդունել և բացատրել ս. Գիրքը միաձայն հաւանութեամբ եկեղեցական հայրերի, և ոչ այլ կերպ: Բայց համարեա առանց բացառութեան բոլոր ս. հայրերը բացատրում են վերոյիշեալ տեղերը Աւետարանի բոլորովին հակառակ նոր հրովարտակների յայտնած մոքին, և բնագրի՝ Ղուկասու Աւետարանի ԻԲ. Գլ. 32 հր. մէջ չեն գտել, որ բոլոր Պապերին տուած է անսխալականութիւն: Ուստի երգմնազանց կը գտնուէի, եթէ կամենայի հրովարտակների հետ իմիասին ընդունել այն մեկնութիւնը, բացի որից նոքա չունին մի այլ հիմք ս. Գրքում: Ինչպէս ասացի պատրաստ եմ ապացուցանել այդ եպիսկոպոսների ժողովի առաջ:

Երկրորդ՝ վերջին ժամանակներս երևցած եպիսկոպոսների հովուական թղթերի և յայտարարութիւնների մէջ աչքի է ընկնում այն, որ նոքա ճգնում են ապացուցանել թէ նոր Հռոմում հրատարակած վարդապետութիւնը պապի գերիշխանութեան (իւրաքանչիւր քրիստոնեայ անհատի վերայ) և անսխալականութեան (հաւատի բոլոր որոշումների մէջ) մասին կազմում են հաւատի և վարդապետութեան առարկայ միշտ և համարեա ամբողջ եկեղեցու համար—նորա սկզբից մինչև այժմ:

Եւ պատրաստ եմ ապացուցանելու, որ այդ վարդապետութիւնը հիմնուած է եկեղեցու առաջին հաղարամեակի աւանդութիւնների տգիտութեան և նորա (եկեղեցու) աղաւաղուած պատմութեան վերայ. այդ վարդապետութիւնը հակասում է պարզ վաստերին և վկայութիւններին:

Երրորդ՝ պատրաստ եմ նոյնպէս ապացուցանելու որ բոմանական երկրների՝ Իսպանիայ, Իտալիայ, Հարաւային Ամերիկայ, Ֆրանսիա—եպիսկոպոսները, որ Հռոմում կազմում են բաւականին ստուար բանակ, ընկած են իրանց կղերի հետ սխալանքների մէջ պապական իշխանութեան վերաբերմամբ այն դասագրքերով, որոնցից նոքա քաղել են իրանց գիտութիւնը սեմինարիայում ուսանելիս, որովհետեւ այդ գրքերի մէջ բերած վկայութիւնները մեծ մասով սխալ, մոացածին և աղաւաղուած են:

Այդ ցանկանում եմ ապացուցանել նախ՝ ժամանակակից երկու գլխաւոր, աստուածաբանական դպրոցներում սիրելի և գործածութեան մէջ մտած գրքերի վերաբերմամբ՝ որոնք են—ձեռնարկ բարոյական աստուածաբանութեան Ս. Ալֆոնս Լեգուրի, մասնաւորապէս նորա մէջ գտնուած դրակտատը (շարադրութիւնը) պապի մասին, և Պերոննէ եզուիտի աստուածաբանութիւնը, ապա Կարդոնի արքեպիսկոպոսի և Խելեարդ եպիսկոպոսի շարադրութիւնները, որոնք Հռոմում ժողովի ժամանակ բաժանում էին ժողովականներին և վերջապէս՝ Վեննայի աստուածաբան Շվեցի աստուածաբանութիւնը:

Չորրորդ՝ մատնացոյց անելով իրողութիւնը պատրաստ եմ ապացուցանելու հրապարակաւ, որ պապերի իշխանութեան սահ-

մանների և նորա անսխալականութեան հարցը արդէն վճռուած է ժե դարում երկու ընդհանրական ժողովներով և շատ պապերի ու ժողովների հանդիսաւոր կերպով քանիցս անգամ հաստատած և յայտարարած հրովարտականերով և որ 18 Յուլիսի 1870 թ. հրովարտակաները հակասում են այդ որոշումներին, հետեւեալ պարագիւր լինել չեն կարող:

Եւ վերջապէս հինգերորդ՝ կարող եմ ասացուցանել, որ նոր հրովարտակաները համաձայն չեն Եւրոպական պետութիւնների կազմակերպութիւններին՝ նա մանաւանդ Բաւարիայի, և այն երգումը, որ մօտ ժամանակներում կայսերական խորհրդի պալատի մէջ մուտք գործելով կրկնեցի, հարկադրում է ինձ չլնդունել նոր հրովարտակաները և նոցա հետեւանք բուլլաները (կոնդակ պապի)՝ Unam Sanctam և Cum ex apostolatus officio, Սիլաբուս Պիոս Թ-ի և ուրիշ շատ պապական օրէնքներ և ասացուածքներ, որոնք այժմ պէտք է ունենան անսխալ վճիռների նշանակութիւն և բացարձակ կերպով հակասում են պետութեան օրէնքներին:

Այդ մասին մատնացոյց եմ անում Միւնխենի իրաւաբանական ֆակուլտետի կարծիքը և պատրաստ եմ միևնոյն ժամանակ ենթարկել նորան գերմանական օրէնք իրաւաբանական ֆակուլտետի վճռին, որին որ Զերդ գերազանցութիւնը կրբարեհաճի մատնացոյց անել:

Իմ առաջարկած կոնֆերենցիայի համար դնում եմ միմիայն երկու պայման. առաջին՝ որ իմ ցուցումները և նոցա դէմ եղած առարկութիւնները արձանագրուին և յետոյ թոյլ տրուի հրատարակելու. երկրորդ՝ թոյլ տրուի իմ ընտրած գիտութեամբ ճոխացած անձին ներկայ գտնուելու այդ կոնֆերենցիային:

Եթէ այդ անիրագործելի թուի ֆուլդում գերմանական եպիսկոպոսների ներկայութեան, ապա թոյլ եմ տալիս ինձ առաջարկելու մի այլ խոնարհ խնդիր:

Թոյլ տուէք, Զերդ գերազանցութիւն, կազմել մի մասնաժողով (Комиссия) Զեր կապիտուլի (եկեղեցական ժողով) անդամներից, որի առաջ ես վերոյիշեալ եղանակով կարողանամ առաջ տանել

գործս: Շատերն այդ բարձրապատիւ տէրերից ունին դոկտորութեան աստիճան և աստուածաբանութեան ուսուցչապետ էին, իսկ առաջ իմ աշակերտներն էին:

Յուսով եմ որ աւելի հաճելի կրլինի նոյա համար հանգարտ խօսակցել և, եթէ կարելի է, հերքել ինձ ապացոյցներով ու փաստերով, քան դատաւորական գահի բարձրութիւնից ծրագրել իմ դէմ հողեւոր քրէական վճիռներ և յետոյ, ինչպէս լըսում եմ, ներկայացնել Ձերդ գերազանցութեան ինձ տաղալելու համար (Fulminirung): Եթէ որ Ձերդ գերազանցութիւնը հաճի ինքնին նախագահել այդ կոնֆերենցիային և խոնարհի այն աստիճան, որ խրատներ կարգայ իմ սխալանքների համար վկայութիւնների և փակտերի բացատրութեան գործում, ես այդ կը համարէի մեծ պատիւ ինձ համար և գուցէ թէ միայն այդ ժամանակ յաղթանակը ճշմարտութեան կողմը կրլինէր: Եւ եթէ Դուք գործ դնէք Ձեր հովուական իշխանութիւնը ինձ վերայ, կարող եմ յուսալ, ի հարկ է, որ Դուք կը գերադասէք ամենից առաջ գործ դնել այդ իշխանութեան ամենագեղեցիկ, ամենաազնիւ և ամենաբարերար յատկանիշը, որով աւելի նման կրլինիք Քրիստոսին—այն է—վարդապետութիւն: Եթէ կարողանան ապացուցանել իմ սխալը վկայութիւններով և փակտերով այն ժամանակ, այժմէն իսկ յայտնում եմ Ձեզ, պարտաւորում եմ հրապարակաւ յետ առնել բոլորը, ինչ որ գրել եմ այդ մասին, և հերքել ինքս ինձ: Եկեղեցին և մտքերը հանգստացնելու համար անշուշտ միայն այդպիսի վախճանը կարող է ցանկալի լինել, որովհետեւ գործը միմիայն ինձ չի վերաբերում: Հազարաւոր կղերականներ, բիւրաւոր աշխարհականներ ինձ սէս են մտածում և հնարաւոր չեն համարում ընդունել հաւատի նոր անդամներ: Մինչև իսկ ոչ մէկը նոցանից, որոնք հրապարակաւ յայտնեցին իրանց հպատակութիւնը, մինչև օրս ինձ չէ ասել թէ համոզուած է, որ իրօք այդ դրութիւնները ճշմարիտ են: Բոլոր բարեկամներս ու ծանօթներս նոյնն են հաստատում: «Ոչ ոք գորան չէ հաւատում» լսում եմ ամենայն օր բոլորի բերանից: Չստի կոնֆերենցիան այն ձևով ինչպէս որ ես առաջարկում եմ և արձանագրու-

թեան հրատարակութիւնը ամենայն գէպքում կարող էին պարզել գործը որին անհամբեր սպասում է անթիւ բողմութիւնը:

Կարելի է թէ, Ձերդ գերազանցութիւն, կառավարիչք Ձեր մօտիկ ժամանակում գրած հոսեական թուղթը որպէս աղբիւր, որից կարող կըլինիմ քաղել խրատ և ուղղել կարծիքս:

Բայց պէտք է խոստովանիմ, որ նա թողեց ինձ վերայ բոլորովին հակառակ տպաւորութիւն: Ես պարտք եմ համարում տպացոյցանել, որ նա լի է մի շարք սխալ հասկացած, սղծատուած, խեղաթիւրուած և մտացած ին վկայութիւններով— մի շարք, որ երբ կարևոր և հակառակ փաստերը լռում են, գաղափար է տուիս իրականութեան միանգամայն աննման մի աւանդութեան մասին: Նա, որին Ձերդ գերազանցութիւնը յանձնել է այդ խնդիրը, անկասկած ինքը չէ հնարել այդ կեղծիքը, այլ հաւատալով փոխ է տուել ուրիշներից (կարդօնի և ուրիշները): Եթէ նա վճռել է պաշտպանել իւր աշխատութիւնը առաջարկած կոնֆերենցիայի մէջ, այն ժամանակ ես պատրաստ եմ մի քանի ժամուայ ընթացքում հաստատել իմ ասածը և կամ եթէ այդ ինձ չըլտջողուի հրապարակաւ բաւականութիւն տալ նորա վիրաւորուած պատուին: Գործի կարևորութիւնը աչքի առաջ ունենալով հարկ եմ համարում առաջարկել մի պայման՝ խնդրել կառավարութիւնից, որ նշանակէ մի պատմութեան և եկեղեցական իրաւաբանութեան մէջ փորձուած ատիժանաւոր որպէս վկայ ներկայ գտնուելու կոնֆերենցիային: Արտհետեւ այդ գործը ունի մեծ նշանակութիւն կառավարութեան համար, ուստի կարելի է ենթադրել, որ կառավարութիւն չի մերժի այս առաջարկութիւնը:

Անցեալի մէջ կարող ենք գտնել շատ փաստեր, որոնք ցոյց են տալիս թէ իմ առաջարկութիւնները համաձայն են եկեղեցու սկզբունքներին և նորա գործնականութեան: Այսպէս 411 թ. կազմուեցաւ կոնֆերենցիա 286 կաթոլիկ և 279 գոնադեան եպիսկոպոսներից, սոյն կոնֆերենցիայի երեք նիստերումն էլ նախագահում էր պետական պաշտօնեայ Մարցելին, ինչի վարդապետութիւնը քննուեցաւ և վճռուեցաւ յօգուա կաթոլիկ եպիսկոպոսների: Բազելի ժողովում 1433 թ. ներկայացան չէիս կա-

լիկաւինցի-ները ¹⁾ 18 տարի սորանից առաջ—կոնստանդի ժողովում ենթարկուեցաւ նոր քննութեան հաղորդութեան ու խորհուրդը անարատ գինով կատարելու մասին արգէն յայտարարած հրովարտակր։ Սորա հետեւանքն եղաւ որ պապական գահի վաղուց ճանաչած սահմանափակումները, որոնցով չեխերին մեծ, բազմաբովանդակ և նախկին հրովարտակի միւսքը փոխող զիջումներ եղան։

Աւելի մեծ նմանութիւն ունի իմ առաջարկած քննութեան ձևին Վրանսիական պատմութեան մէջ յայտնի կոնֆերենցիան Du Perron (Evreux) եպիսկոպոսի և պետութեան պաշտօնեայ բողոքական գիտնական Du Plessis—Mornay ձեռքով, որ Հենրիկոս Դ-ի անօրինութեամբ կայացաւ Ֆոնտենըլում։ Հարկաւոր էր ապացուցանել, որ Մորնէյի իւր հաղորդութեան ու խորհրդի մասին գրած գրքում բերած կտորների մեծ մասը սխալ և անկանոն են։

Մորնէյի բերած օրինակները քննելուց մի քանի օր յետոյ կոնֆերենցիան, յերջինիս տկարութեան պատճառով ընդհատուեցաւ, սակայն յուզուած մտքերի վերայ խիստ բարերար ազդեցութիւն թողեց յօգուտ կաթոլիկական գործի։

Գերապատիւ արքեպիսկոպոս! Ես Ձեզ եմ թողնում ընտրելութէ ի՞նչ ձև էք կամենում տալ իմ և բազմաթիւ կաթոլիկ գերմանացիների ցանկացած կոնֆերենցիային, նոյնպէս Ձեզ եմ թողնում ընտրել այն անձը, որ պէտք է ընդգրկմախօսէ։ Ձեր յիշակի մէջ կան բազմաթիւ աստուածաբաններ, որոնք ի հարկէ մեծ հաճութեամբ կը հետեւին Ձեր հրաւերին։ Փորձերը ցոյց են տալիս թէ հաւասարապէս ճանաչուած են պապերից և աստուածաբաններից, որ հաւատի վերաբերեալ հարցերը մօտ են եղել ինչպէս հոգևորականների, նոյնպէս և աշխարհականների սրտերին և որ

1) Փէ. զարում հուսիսների մի մասը ընդունեց կարևորութիւնը հաղորդութեան ու խորհրդի բոլոր հաւատացեալների համար։

վերջիններս կարող են մասնակցել աւանդութիւններէ գիտնական հետազօտութիւններին և հաստատութիւններին:

Իմ առաքելական դարու եկեղեցու մասին գրած շարադրութիւնս Զերդ գերապատուութիւնը խրախուսեց և Գերմանիայի բոլոր կաթողիկոսները գտան նորա մէջ եկեղեցու սկզբնական ժամանակների ճիշտ պատկերը, և նոյն խոկ անդրալպեան եզուիտները արհամարհութիւն ցոյց չլուծին դէպի նա: Եթէ նոր հրովարտակները պարունակում են իրանց մէջ ճշմարտութիւններ, ուրեմն ենթարկուում եմ յանդիմանութեան նորա համար, որ եղծել եմ առաքելական դարու պատմութիւնը: Հին եկեղեցու կազմակերպութիւնը, Պօղոսի և միւս առաքեալների դէպի Պետրոս ունեցած յարաբերութիւնների մասին գրած գրքիս մի մասը այդ դէպքում հիմնուի սխալ է, և ես հարկադրուած կըլինէի գատապարտելու նորան և ճանաչելու, որ ես չեմ ըմբռնել ոչ Ղուկասի առաքելական գործերը և ոչ էլ առաքելական թղթերը:

Վատիկանի նոր վարդապետութիւնը վերագրում է պապին լատին *totam plenitudinem potestatis* (ամբողջ եկեղեցու վերայ, ինչպէս և իւրաքանչիւր աշխարհականի, քահանայի և եպիսկոպոսի վերայ—այնպիսի իշխանութիւն, որ ամփոփում է իւր մէջ բոլորը՝ ինչ որ քիչ թէ շատ վերաբերում է հաւատին, բարքին, աշխարհային պարտականութիւններին, դիտցիպլինային, իշխանութիւն՝ որ կարող է բոլորին՝ թագաւորին, ինչպէս և մըշակին, անմիջապէս ձերբակալել, պատժել, հրամայել և արգելել: Այդ վարդապետութեան խօսքերը այնպիսի մտադիւրութեամբ ընտրուած են, որ եպիսկոպոսներին, բացի պապի գործակալ և ներկայացուցիչ անուններից, ոչ մի ուրիշ անուն կամ հեղինակութիւն չի կարելի տալ: Իւրաքանչիւր մարդ, որ փոքր ի շատե՞ծանօթ է պատմութեան և եկեղեցական հայրերի գրուածներին, կը համաձայնի, որ սորանով ոչնչանում է հին եղեցական եպիսկոպոսութիւնը իւր ներքին էութեամբ, և առաքելական հաստատութիւնը, որին պատկանում է, եկեղեցու հայրերի համաձայն, բարձր նշանակութիւն և հեղինակութիւն դարձել է մի ստուեր զրկուած էութիւնից: Որովհետեւ ոչ ոք չի մտածի, թէ միւսնոյն

վիճակի մէջ կարող են լինել երկու եպիսկոպոս, որոնցից մէկն է պապ, իսկ միւսը սոսկ եպիսկոպոս. պապի տեղապահը կամ վիճակաւոր գործակալը երբէք եպիսկոպոս և առաքեալի յաջորդ չէ: Պապի հաւատարմատարը եթէ հաճի կարող է դառնալ ազգեցիկներից մէկը, ինչպէս պապի արտօնութիւններով օժտուած եզուիտը կամ աղքատ վարդապետը և ես լաւ գիտեմ, թէ Հրումում եպիսկոպոսները ի՞նչ միջոցներով աշխատում են իշխանութիւն ձեռք բերել. նոցա յաճախ ասում են—որքան պապը զօրեղ լինի, նոյնքան դուք կըզօրեղանաք, որովհետեւ նորա պօի կատարելութիւնից ձեր վերայ էլ կըթափուին առատ ճառագայթներ: Փոքրամասնութեան եպիսկոպոսները լաւ կարողացան գուշակել այդ խոստումների անզօրութիւնը ինչպէս ցոյց է տալիս «Analytische Synopsis»-ը. նոքա հասկացան, որ պապի տիեզերական եպիսկոպոսի իշխանութեամբ ի հարկէ ինքեանք կըդառնան եկեղեցու բարձր պաշտօնեաներ, բայց ոչ երբէք ճշմարիտ եպիսկոպոսներ: Դուք, գերապատիւ Տէր, մասնակցեցիք Յուլիոսի 15-ի¹⁾ պատգամաւորների ժողովին, որ հաստատապէս զիմադրեց նորա զիտաւորութիւններին, միւսնոյն ժամանակ պ. Ֆոն Կետտելերը, որպէս զի զօրացնէ այդ առաջարկութիւնների նշանակութիւնը ծունկ չորեց պապի առաջ: Այդ առաջարկները, ինչպէս յայտնի է մնացին անհետեանք: Բարձրատիճան եպիսկոպոսները, որոնք կորցրել են այժմ հին եկեղեցական նշանակութիւնը, մխիթարում էին նորանով, որ պապի հրովարտակի մէջ ասուած էր. «եպիսկոպոսական իշխանութիւնն է potestas ordinaria subdelegata (ինչպէս սովորաբար ձեւակերպուած են կանոնականները) և պապի պարտականութիւնն է զօրացնել նորան. այդ հաստատուած է Գրիգոր Մեծի ամփոփ խօսքերով— որ եթէ առաջ բերենք լրիւ միւսների հետ միասին ցոյց կըտար աշխարհին, որ այդ եօթներորդ դարու պապը սաստիկ զզուանքով, որպէս աստուածահայհոյութիւն, մերժել է իրանից համաշխարհային եպիսկոպոսի տիտ-

1) Եյստեղ խօսքը այն յանձնաժողովի մասին է, որ յիշել է թարգմանիչը իւր յառաջաբանում:

դոսը՝ որ այժմ՝ վերականգնեց Հռոմում՝ իրան անուանելով՝ «Ժառայ ծառայից Աստուծոյ»։

Ընդհանրապէս ժողովից առաջ և ժողովի ժամանակ պակաս չէին խնդիրներ, առաջարկներ և նախագգուշութիւններ։ Դուք ևս, գերապատիւ Տէր, մասնակցում էիք նոցա Ձեր ստորագրութիւններով։ Յունուարի 12-ին պապի հասցէին ուղղած խնդրի մէջ, որին դուք ևս ստորագրել էիք, փոքրամասնութեան պատկանող եպիսկոպոսները յայտարարել էին, որ «եկեղեցական հայրերի ասացուածքները և գործերը, պատմական խնդիրներ, վաւերացնում են մեծ դժուարութիւններ, որոնք արգելում են հրապարակ հանելու անսխալականութեան վարդապետութիւնը»։ Այդ դժուարութիւնները քննելուց առաջ, ինչպէս իրանք են ասում, նորա վախճան և խնդրեցին պապին, որ նա այդ ժողովի խորհրդածութեան նիւթ չդարձնէ, որով ստիպուած կըլինին հրաժարուել անսխալականութեան դաւանութիւնից։ Երբ պապը պնդեց որ ժողովը զբաղուի այդ խնդրով՝ գերմանական եպիսկոպոսները Մարտի 11-ին պահանջեցին հանգամանօրէն խորհրդածութիւններ անսխալականութեան հարցի վերաբերմամբ, որոնց պէտք է ղեկավարէին երկու կողմից ընտրուած պատգամաւորութիւնները։ Թոյլ չտուին խորհուրդ կազմելու, ճառերը մնացին այնպիսի դասաւորութեամբ (aula), որի մէջ անկարելի էր գտնել կանոնաւոր դատողութիւն։ Թէ որքան անհրաժեշտ և օգտակար կըլինէին այդպիսի հետադատութիւնները խորհրդածութիւնների ժամանակ, այդ երևում է հետևեալ օրինակից։ Մի տպած տոմարի մէջ խտալական եպիսկոպոսների մեծ մասը յայտնել էր ցանկութիւն, որ պապի անսխալականութիւն ճանաչուի որպէս հաւատի վարդապետութիւն, որովհետև այդպէս էին ուսուցանում երկու խտալացի ազգի պարծանքները Թովմաս Ակիլինատացին և Ալֆոնս Լիգուօրին — եկեղեցու այդ երկու փայլուն ատուղները ¹⁾։

1) Նայել տիեզերական ժողովի պաշտօնական գործերի հաւաքածուի II 153.

Սակայն յայտնի եղաւ ինչպէս եւ նոյնպէս և Գրատրին յիշեցրինք, որ վերոյիշեալ Թովմասը խաբուած էր մտացածին վկայութիւններով, որովհետեւ նա իւր ուսմունքը հաստատելու համար միշտ և առանց բացառութեան օրինակներ էր բերում կեղծիքներից և երբէք չէ դիմած եկեղեցական հայրերի և ժողովների կանոնների բնագիրներին: Իսկ ինչ վերաբերում է Վիգուօրին, այս պէտք է ասել, որ եթէ մի թեթեւ հայեացք ձգէ փորձուած աստուածաբանը նորա շարադրութեան վերայ, կրգայ այն եզրակացութեան, որ նա Թովմասից աւելի ի չարն է գործ դրել սուտ վկայութիւնները: Իմ այդ սխալների ցուցումները գրաւեց իւր վերայ Հռոմի ուշադրութիւնը, իմ գէժ ուղղած և Հռոմում ծրագրած շարադրութեան հեղինակն ասում է ¹⁾ «այդ մասին ազմուկ բարձրացաւ հեռաւորաբար հարկաւոր էր ենթարկել անպայման քննութեան այդ գործը: Այդ քննութիւնը, եթէ որ նա կատարուէր բաւականին ընդարձակ և հիմնաւոր, ի հարկէ՝ շատ հեռու կըտանէր, նա կըգար այն եզրակացութեան, որ պապի անսխալականութեան թէօրեան մտել է եկեղեցու մէջ գիտաւորեալ հնարածոյքների և կեղծիքների շնորհիւ և ապա տարածուել է և հաստատուել բռնութեամբ, հին ուսմունքների ճշմամբ, դանաղան իշխանական միջոցներով ու խորամանկութեամբ:

Այսպիսով անօգուտ կըլինէին բոլոր ջանքերը, ընդգիծութիւնները, գեկուցումներն ու խնդիրները. ոչ մի բանի չէին համաձայնում—մինչդեռ յաճախ և ամենայն դէպքում աչքի առաջ ունէին վերոյիշեալ ֆլորենտեան ժողովի օրինակը, ուր յոյների նկատողութիւնը՝ թէ նոցա առաջարկում են եկեղեցական հայրերի ազաւարեալ օրինակները, ստիպեց ժողովականներին քննելու և դատելու, որ կատարուեց մեծ հոգատարութեամբ և շարունակուեց մի քանի ամիս: Անկասկած Չերգ գերապատուութեան յայտնի է, որ ճշմարիտ տիեզերական ժողովից, եթէ նա

¹⁾ De Romani Pontificis suprema potestate docendi disputatio theologica, Neapoli 1870, p. 50: En tota clorum, quas circumeirca aundimus, causa.

պէտք է հրատարակէր դաւանաբանական որոշումներ, ի սկզբանէ անտի պաշանջութէն որպէս պայման նորա նշանակութեան ամենաճիշտ և հասուն քննութեան աւանդութիւններին: Ինչպէս եղաւ որ այդ բանի վերաբերմամբ տիեզերական ժողովի վարմունքը անհամաձայն դուրս եկաւ 1870 թ. Հռոմի ժողովին: Իհարկէ կարգօնի արքեպիսկոպոսի շարագրութիւնը, որ արգէն ընդունուած է նախապատրաստական յանձնաժողովներում և այժմ ծառայում է իբրեւ ապացոյց ժողովուած եպիսկոպոսներին մի ժամ անգամ չէր գիմանայ քննութեան:

Եկեղեցու ամբողջ պատմութեան մէջ բոլոր տիեզերական կոչուած ժողովներէց ինձ յայտնի է միայն մէկը, որի մէջ ինչպէս և Վատիկանի ժողովի մէջ իշխանաւորները թոյլ չտուին աւանդութիւնները ենթարկել հիմնական քննութեան. դա Եփեսոսի 449 թ. ժողովն էր, որտեղ, այսպէս ասած աւազակների ժողովում մեծ դեր էր խաղում բռնութիւնը: Վատիկանի ժողովում նոյնպէս արգելեցին կանոնաւոր և մանրամասն կերպով քննել գործը, ժողովի գործաւարութեան կարգը, պապական կոմիսիան և մեծամասնութեան կամքը: Այսպիսի քննութիւնը ի հարկէ լոյս աշխարհ կը հանէր դժուարին և անախորժ գործեր, բայց կաղատէր եկեղեցին շփոթութիւններից, որը արժանի է և Ձեր ցաւակցութեան: Եթէ Դուք, չնայելով դորան, դարձեալ կը պնդէք որ Վատիկանի ժողովը բոլորովին ազատ է եղել ապա ուրեմն ազատ բառը Դուք ընդունում էք ի հարկէ ոչ այն մտքով, ինչ մտքով որ ըմբռնում են ատուածաբանները:

Ժողովը ազատ է ըստ ուսուցման ատուածաբանութեան միայն այն ժամանակ, երբ տեղի է ունենում ազատ քննութիւն և վերլուծութիւն բոլոր տարակուսանքների և դժուարութիւնների երբ թոյլ է տրուում առարկութիւններ և քննուում են կանոնաւոր կերպով, որպիսին պաշանջութէն աւանդութիւնների հետադատութիւնը: Ար այդ բանը գոնէ համեստ կերպով չսկսուեցաւ, որ հռոմէական աշխարհի եպիսկոպոսների մեծագոյն մասը ցանկութիւն չունէր կամ չէր կարող իսկապէս որոշել սխալը՝ ուղղեց և ճշմարիտը կեղծեց, այդ ապացուցանում են խալիպում

երևցած և Հռոմում տարածուած շարադրութիւնները՝ օրին. համար գոմինիկեան միաբան և Մոնղոլի եպիսկոպոս Խիլեարդինը՝ այդ ասպացուցանում է նոյնպէս և այն իրողութիւնը, որ հարիւրաւոր եպիսկոպոսներ կարողացան առանց կարմրելու հիմնուել Ալֆոնս Լիգուորի իբր թէ անձեռնմխելի հեղինակութեան վերայ։

Երբ եղութիւնները ծրագրեցին հաւատի դաւանութիւնը դարձնել պապի բացարձակ իշխանութիւնը եկեղեցու և պետութեան վերայ՝ ուսուցման և կառավարութեան մէջ նոքա մտածեցին ինչպէս յայտնի է, այսպէս կոչուած sacrificio dell' intelletto (զոհումն բանակութեան) և հաւատադնում էին իրանց կողմնակիցներին ու աշակերտներին—շատերը նոցանից նոյն իսկ եպիսկոպոսները յիշաւի համոզուեցին—որ ամենալաւ զոհաբերութիւն Աստուծուն և ամենաբարձր քրիստոնէական հերոսութիւնը նորանումն է, որ մարդ հրաժարուելով սեպհական բանականութեան լոյսից, օտացական ծանօթութիւններից և խոհեմութիւնից կոյր հաւատով անձնատուր լինի պապի անսխալական վարդապետութեան, որպէս միակ յուսալի աղբիւր կրօնական ծանօթութիւնների։ Այդ միաբանութիւնը յաջողութեամբ կարողացաւ մեծամասնութեան աչքում մտաւոր ծուլութեան տալ աստուածահաճոյ զոհի նշանակութիւն և համոզել երբեմն նոյն իսկ այնպիսի մարդկանց, որոնք շնորհիւ իրանց կրթութեան կարող էին ձեռնարկել պատմական քննութեան, հրաժարուելու նոցանից (քննութիւն)։

Բայց գերմանական եպիսկոպոսները, որքան թոյլ են տալիս դատելու նոցա հոլուական թղթերը, այդ աստիճանի կուրութեան չհասան։ Մարդկային գիտութեան, հարցասիրութեան և քննութեան նոքա դեռ ևս տալիս էին իրաւունք և գործունէութեան ասպարէզ։

Նոքա նոյնպէս գիմում էին պատմութեան, ինչպէս այդ արաւ հոլուական թուղթը, որին Դուք ևս ստորագրել էիք։ Իմ ձեռքս հասած Ֆրէյբուրգեան եպիսկոպոս Լուտար Ֆոն Կիլբելի հոլուական թղթի Գ-րդ. երեսում ասուած է. «ստանձնում է արդեօք պապը նոր յայտնութիւն, կարո՞ղ է տալ հասարակ նոր անդամներ։ Ի հարկէ՝

նչ. նա միայն կարող է յայտարարել, որ այս ինչ յայտնի վարդապետութիւնը գտնուում է ս. Գրքի և եկեղ. աւանդութիւնների մէջ, հետեւաբար նա աստուածայայտնեալ է, գորա համար բոլորը պէտք է հաւատան նորան: Չեմ կասկածում որ Ձերդ գերապատուութիւնը և միւս գերմանական եպիսկոպոսները համաձայն են այս խօսքերին: Այդ դէպքում բոլոր գործը եկեղեցու այս շփոթ դրութեան ժամանակ, գառնում է զուտ պատմական մի հարց, որը պէտք է վճռել միայն այն միջոցներով, որոնք յայտնի են և այն կանոններով, որոնք մեծ ոյժ ունին ամենայն պատմական քննութեան և անցեալի ծանօթութեան համար: Հետեւաբար նորա, որոնք պատկանում են պատմութեան իրողութիւններին: Պատը և եպիսկոպոսները ներկայ դէպքում անպատճառ պէտք է ենթարկուին, այսպէս կոչուած, ընդհանուր կանոնին. այն է՝ եթէ կամենում են որ իրանց որոշումները լինին ձեռնհաս, ապա ուրեմն նորա պէտք է գործ դնեն գործավարութեան այն ձեւը, պէտք է լսեն պարտաւարաշան քննութեամբ այն վիճակների ցուցումներին, որ բոլոր ժամանակների և ազգերի պատմութեան հմուտ գատաւորների ընդհանուր համաձայնութեամբ կարող է պարզել ճշմարտութիւնը: Հետեւաբար հարկաւոր էր և այժմ էլ հարկաւոր է պատասխան տալ հետեւեալ երկու հարցերին համաձայն այդպիսի գործավարութեան: Նախ՝ ճշմարիտ է որ Քրիստոսի երեք անգամ գիմելը Պետրոսին բոլոր եկեղեցիները, նորա սկզբից մինչև յետին ժամանակներն, ըմբռնում էին այն մտքով, ինչ մտքով որ բացատրում են այժմ՝ որպէս թէ շնորհաճ է պապերին անսխալականութիւն և անսահման տիեզերական իշխանութիւն: Արդ՝ ճշմարիտ է որ բոլոր ժամանակների եկեղեցական աւանդութիւնները՝ թէ եկեղեցական հայրերի գրուածներում և թէ պատմութեան իրողութիւնների մէջ, վկայում են որ ճանաչել են պապերի այդ կրկնակի իրաւունքը:

Եթէ այս հարցերին անհրաժեշտ է պատասխանել՝ ոչ. ապա ուրեմն հազիւ թէ իրաւունք ունենային գիմելու ինչպէս այդ անում են պ. Ֆոն Կիւբէլ և ուրիշները, Ս. Հոգու օգնութեան,

որ նոցա կարծիքով իբր թէ ապահոված է պապի համար, և ուստի հարկաւոր է հնազանդել հաւատի նորա որոշումներին: Հէնց այդ ամենից առաջ կարեւոր է ապացուցանել, թէ ճշմարիտ որ աստուածային օգնութիւնն ապահոված է նորա համար, մինչև այժմ այդ բանը սրտեղ է ապացուցուած: Ժողովում չէր, որ չերկնչելով նոյն իսկ կեղծիքներից, ինչպէս այդ ցոյց է տալիս Կորգոնի գլխաւոր շարադրութիւնը, տուին բոլորովին սխալ գաղափար աւանդութեան մասին միանգամայն յիսօսելով ամենահամոզեցուցիչ իրողութիւնների և հակասական վկայութիւնների մասին. ահա այս է որ կամենում եմ ապացուցանել:

Այժմ հրաւիրում եմ Ձերդ գերապատուութեան ուշադրութիւնը այն վարդապետութեան վերայ, որ մենք պէտք է դաւանենք, որը գործի էութեամբ, պապի յայտարարութեամբ և անսխալականութեան կողմնակիցների խոստովանութեամբ չէ հասարակ անդամ հաւասարի, այլ հիմնական անդամ հաւասարի, որ այստեղ խօսքը հաւատի կանոնի (o regula fidei) և նորմայի մասին է, որով որոշում է թէ ի՞նչ է հարկաւոր հաւատալու և ի՞նչ ոչ: Այն հարցին, թէ ի՞նչու կաթոլիկը հաւատում է սորան կամ միւսին—ապագայում նա կարող է և պէտք է պատասխանէ միայն այս—ես այդ հաւատում կամ մերժում եմ նորա համար, որովհետև անսխալական պապը հրամայում է հաւատալ և մերժել: Հաւատի այդպիսի բարձրագոյն սկզբունքը երբեք չպիտի նսեմանայ եկեղեցու մէջ, նա պէտք է փայլէ ու Գրքի մէջ արեւից աւելի պայծառ: Նա որպէս լուսատու աստղ պէտք է լուսաւորէ եկեղեցին բոլոր ժամանակներում և ամենայն տեղ և պէտք է համարուի գլուխ ամենայն ուսուցման: Մենք բոլորս սպասում ենք բացատրութեան, թէ ինչպէս եղաւ որ եկեղեցին միայն 1830 տարուց յետոյ մտածեց դարձնել հաւասար անդամ այն վարդապետութիւն, որ պապը Հոկտեմբերի 28-ին Ձերդ գերապատուութեան գրած նամակի մէջ անուանում է ipsum fundamentale principium catholicae fidei ac doctrinae (ամենահիմնական սկզբունք կաթոլիկական հաւատի և վարդապետութեան): Այդ ինչպէս էր եղել, որ պապերը և աստուածաբանական դպրոցները դարերի

ընթացքում ներողամտութեամբ նայում էին թէ ինչպէս ամբողջ երկրներ հիմնական վարդապետութիւնը հերքում էին: Եւ ինչպէս կարող էր եկեղեցին պահպանել իւր միութիւնն այն դէպքում, երբ հաւատի հիմունքների մէջ բաժանումն կայ: Եւ ի՞նչն էր պատճառը, թող թուէք համարձակութեան, որ Դուք, Ձեր գերապատուութիւն, այնքան երկար ժամանակ և յամառութեամբ դիմադրեցիք այն նորահնար դաւանութեան: Նորա համար որ բարեպատեհ չէր (inopportun) — կասէք դուք: Բայց մի՞թէ կարող է լինել երբ և իցէ անբարեպատեհ ժամանակ տալու հաւատացեալներին հաւատի բանալին, յայտարարելու հաւատի հիմնական անդամը, որից կախումն ունին բոլոր մնացածները: Այժմ կանգնած ենք անդունդի առաջ, որ բաց արեց Յուլիոսի 18-ը...:

Նոր որոշումների բարձր կարեւորութիւնը կշռել ցանկացողներին առաջարկում եմ ուշի ուշով համեմատել ժողովի հրովարտակի երրորդ գլուխը չորրորդի հետ և պարզել թէ ինչ սխառեմով է յայտնւում այստեղ տիեզերական անսահման բարձր իշխանութիւնը և հոգեւորական ղեկավարութիւնը: Դա է այն կատարեալ իշխանութիւնը բոլոր եկեղեցիների և իւրաքանչիւր անհատի վերայ, որին ձգեցին պապերը Գրիգոր Ե-ից սկսած. այդ արտայայտուած է բազմաթիւ կոնգակների մէջ սկսած Unam sanctam-ից: որից պէտք է հաւատան և խոստովանեն այժմ բոլոր կաթոլիկները: Այդ իշխանութիւնը անսահման և անչափ է, ամենուրեք է, և ուր որ, ինչպէս ասում է Ննովիկինդոս Գ-ը, կայ մեղք կարող է պատժել բոլորին, չի ընդունում ոչ մի բողոք և է բարձր ինքնակամութիւն, որովհետեւ պապը Բոնիֆացիոս Ը-ի ասելով, կրում է իւր մէջ բոլոր օրէնքները: Եւ որովհետեւ նա այժմ անսխալական դարձաւ, ուրեմն կարող է մի ակնթարթում, մի խօսքով orbi (աշխարհ) այսինքն ղիմելով բոլոր եկեղեցիներին, ամենայն վիճակ, ամենայն վարդապետութիւն, ամենայն պահանջ դարձնել անպայման և անփոփոխ հաւատի վարդապետութիւն: Նորա առաջ չի դիմանում ոչ մի իրաւունք, ոչ մի անձնական և հասարակական ազատութիւն, կամ ինչպէս ասում են կանոնիկոսները — Աստուծու և պապի դատաստանը

միևնոյնն է: Այդ սխառեմի ծագումը բովանական է և կրում է իւր վերայ նորա կնիքը. նա երբէք չի կարող մուտք գործել գերմանական երկրներում:

Որպէս քրիստոնեայ, աստուածաբան, պատմաբան և քաղաքացի չեմ կարող ընդունել այն վարդապետութիւնը:

Որպէս քրիստոնեայ—նորա համար, որ չի համապատասխանում աւետարանի ոգուն և Քրիստոսի ու առաքեալների պարզ խօսքերին. նա ուղղակի կամենում է հաստատել այս աշխարհի թագաւորութիւնը, որ Քրիստոս մերժեց—ցանկանում է թագաւորել հօտի վերայ, որ արգելեց Պետրոս ուրիշներին և իրան: Որպէս աստուածաբան նորա համար, որ բոլոր աւանդութիւնները անհաշտելի կերպով հակասում են նորան: Չեմ կարող ընդունել որպէս պատմաբան նորա համար, որ որպէս պատմագէտ ես գիտեմ, որ տիեզերական իշխանութեան թէօրիայի իրագործումը Եւրոպայում պատճառ է եղել արիւնհեղութեան, խռովութեան և ամբողջ երկրների կործանման. խախտել է հին եկեղեցու օրգանական գեղեցիկ կազմութիւնը. ստեղծել, սնուցել և հաստատել է գարշելի չարութիւններ եկեղեցու մէջ: Վերջապէս պէտք է մերժեմ որպէս քաղաքացի նորա համար, որովհետեւ տէրութիւնների, թագաւորների և բոլոր քաղաքական կարգերի պապի իշխանութեան ենթարկելու ձգտումները և այն բացառիկ դիրքը, որ այդ վարդապետութիւնը ձգտում է յատկացնել կղերին, հիմք է դառնալու անյիբջ և կորստաբեր գոտութիւնների թագաւորութիւնների և եկեղեցու, հոգեւորականների և աշխարհականների մէջ: Չեմ կարող թագցնել, որ այդ վարդապետութիւնը, որի հետեւանքն եղաւ հին գերմանական կայսերութեան կործանումը, այն դէպքում, եթէ տիրապետող դառնայ Գերմանիայի կաթոլիկ ժողովուրդի մէջ, իսկոյն կրտեղափոխէ անբուժելի հիւանդութեան սաղմը նոր կազմուած կայսերութեանմէջ 1):

Մնամ յարգանք Զերդ գերապատուութեան խոնարհ

Յ. ՖՈՆ ԴԵՕԼԼԻՆԳԵՐ.

1) Հռոմէական կուրիայի և եզուիտների պաշտօնական օրգանում՝ «Civiltà» մարտի 18-ից 1871 թ., երես 664, հէնց այժմ կարգացի հետեւեալը:

ԺԱ

ԱՐԲԵՊԻՄԻՊՈՍ ՖՈՆ ՇԵՐՐ-Ի ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԹՈՒՂԹԸ:

2 Ն ապրիլի 1871 թ.

Ուրումութեամբ Աստուծոյ և Հնորհիւ առաքելական սուրբ գահի եւ Գրիգորիոս արքեպիսկոպոս Միւնխենի և Ֆրէյզինգենի պալատական պրելատ և որոն-ասխատենա Նորին Արքութեան և այլն և այլն:

Վիճակի բոլոր բարձրապատիւ կղերին և հաւատացեալներին ողջոյն և աստուածային օրհնութիւն:

Stiftsprobst և աստուածարանութեան ուսուցչապետ գոկտոր Ֆոն Գեօլլինգերը այս տարու Մարտի 29-ին ուղարկեց մեզ զեկուցումը իւր յարաբերութեան մասին գէպի Վատիկանի տիեզերական ժողովը և նորա մինչև այժմ եղած որոշումները, որը յանձնեց միևնոյն ժամանակ աուգսբուրգեան լրագրի տրամագրութեան (Augsburger Allgemeine Zeitung): Նա արգէն հրատարակուած է այստեղ (տարոյս Մարտի 31-ից № 90 ի արտակարգ жетроординарный) յաւելուածի մէջ:

Այդ հրատարակութիւնը հարկադրում է մեզ դարձնել տալ արժանապատիւ կղերի և իմ վիճակի հաւատացեալների ուշադրութիւնը նորա գլխաւոր սխալմունքների վերայ, որ արժանի է ցաւակցութեան, և հեռացնել կաթողիկոսական եկեղեցուց նորան և նորա գրուածքը, եթէ կրպաշտպանէ յամառութեամբ:

ա. Հեղինակը ցանկանում է, որ թոյլ տան իրան եպիսկոպոսների կամ աստուածաբանների ժողովում ներկայացնել իւր ապացոյցները այն բանի, թէ Վատիկանի ժողովի չորրորդ նիստի

«պապն է ամենաբարձր գատաւորը քաղաքական օրէնքների, նորա մէջ, որպէս իւր բարձրութեան, միանում են երկու իշխանութիւնները՝ հոգևոր և մարմնաւոր, որովհետև նա է փոխանորդ Քրիստոսի, որ է ոչ միայն յաւիտենական սուրբ, այլ և թագաւոր թագաւորաց և Տէր տէրանց...» Եւ յետոյ. «Պապը, իւր բարձր արժանաւորութեան Հնորհիւ, գլուխ է այդ երկու իշխանութեան»:

Հաւատի որոշումները չկան ոչ ու. Գրքի մէջ, ինչպէս հասկացել են նորան ու. հայրերը, ոչ եկեղեցական աւանդութեան վաւերական պատմութեան մէջ. միւսնոյն ժամանակ աւելացնում է, որ վերջինը եղծուած է մտացածին կամ աղաւաղուած գոկումնաներով և թէ այդ հրովարտականները հակասում են հին եկեղեցական որոշումներին:

Այստեղ մեզանից չի պահանջուում գործի քննութիւն ու վճիռը, նա առդէն վճռուած է: Տիեզերական, կանոնաւոր, ազատ և եկեղեցու գլխի ղեկավարութեամբ կազմած ժողովը ուշադրութեամբ քննելուց յետոյ պարզաբանեց, ձևակերպեց և որոշեց կաթողիկ եկեղեցու վարդապետութիւնը հռոմէական պապերի առաջնութեան :մասին:

Ամեն կաթողիկ քրիստոնեայ այժմ գիտէ, թէ ինչ է առաջարկում հաւատաւու եկեղեցին: Այն եկեղեցին, որին Յիսուս Քրիստոս խոստացաւ իւր օգնութիւնը յաւիտեան, չի կարող պահանջել մեզանից ուրիշ հաւատ, բացի Աստուծու յայտնածից: Ուրեմն ով կը հակառակէ եկեղեցու որոշումներին, նա կը հակառակէ Աստուծուն: «Ապա եթէ և եկեղեցւոյն ոչ լուիցէ, եղիցի քեզ իրրև զհեթանոսն և զմարտաւորն»: Մատթ. ԺԸ. գլ. 17 հր.:

բ) Հեղինակը հաստատում է որ, այստեղ խօսքը զուտ պատմական խնդրի մասին է, որ հարկաւոր է վճռել այն միջոցների օգնութեամբ, որոնք յայտնի են և այն օրէնքներով, որոնք ունին զօրութիւն ամենայն պատմական քննութեան համար, անցեալը ճանաչելու համար, հեռեւեարաւ այն օրէնքների, որոնք պատկանում են պատմական իրողութիւններին:

Սորանով պատմական քննութիւնը բարձր է դասուում եկեղեցւոյ, եկեղեցական որոշումները զոհ են գառնում պատմագէտների վերջնական վճիռներին, Աստուածահաստատ վարդապետութիւնը եկեղեցու վերցւում է նորանից և կաթողիկական ճշմարտութիւնը ենթարկւում է կասկածանքի: Թող մերձենայ գիտութիւնը որքան ուզէ և երբ կամենայ կաթողիկական վարդապետութիւններին և քննէ նորան իւր բոլոր մարդկային միջոցներով, նա կը գիմանայ ամեն տեսակ փորձերի: Բայց անհաւատ

գիտութիւնը որքան էլ հակառակի Աստուծուն և Նորա յայտնութեան, եկեղեցուն և Նորա հաւատի որոշումներին—երբէք և ոչ մի դէպքում չի կարող շարժել այն վեհ, որի վերայ հիմնեց Յիսուս իւր եկեղեցին (Մատթ. ԺԶ. 18 հ.):

գ). Հեղինակը զեկուցանում է, որ անցեալ տարուայ Յուլիսի 18-ի հրովարտականները ամենեւին համաձայն չեն եւրոպական պետութիւնների նամանաւանդ Բաւարիայի կաղմակերպութեան,—որ այդ վարդապետութիւնը, որի պատճառով կործանուեց վերջին գերմանական կայսերութիւնը,—եթէ նա տիրապետող դառնայ Գերմանիայի կաթոլիկ ժողովուրդի մէջ, իսկայն կըտեղափոխէ անբուժելի հիւանդութեան սաղմը դեռ Նոր կաղմակերպուած կայսերութեան մէջ:

Մենք բարձրաձայն բողոքում ենք այդ բոլորովին սխալ ենթադրութեան և չար մեղադրութեան դէմ և յայտնում ենք, որ դա է ամենայն հիմունքներից զուրկ կասկած կաթոլիկական եկեղեցու, Նորա գլխի, եպիսկոպոսների և բոլոր անդամների վերայ, որոնք երբէք չեն դադարի ստալ զկայսերն կայսեր և զԱստուծոյն Աստուծոյ: Մատթ. ԻԲ. 21 հ.):

Միրելի հաւատացեալներ 1). հայեացքները, հիմնական գրութիւնները և դատողութիւնները, որոնք արտայայտուած են այդ ակտի մէջ և որոնցից բերենք միայն գլխաւորները, տարածուած էին շատ գրքերի, պարբերական մամուլի և լրագիրների մէջ հակաքրիստոնէական կըքով և մաղձով Վատիկանի ժողովի մասին յայտարարութիւնների ժամանակից: Այդ մասին վաղուց արգէն նախագուշակել էին, որը այժմ այդ ակտի շնորհիւ շատ հաւանական է երևում, թէ այդ զեկուցման հեղինակը Վատիկանի ժողովի դէմ եղած շարժման մտաւոր պարագլուխն էր, որ այնքան մեծ ազմուկ և շփոթութիւն ձգեց մտքերի և խղճերի մէջ:

Աւրիշ շատ բաղմամբ հակառակորդների գրաւոր առարկութիւններ և հերքումներ, դժբաղդաբար, անուշադիր էին թողնուած նոյն իսկ եկեղեցու հակառակ շրջաններում:

1) Գերմաներէն Diöcesanen նշանակում է հաւատացեալներ, որոնք պատկանում են Դիօցիզի ճակի:

Իսկ այժմ այդ մարդու, որ մինչև այժմ յարգուած և բարձր պատիւ էր վայելում եկեղեցու և պետութեան կողմից, հրապարակ դուրս գալով գործը ապստամբութեան կերպարանք է ընդունում կաթողիկ եկեղեցու դէմ:

Սիրելի հաւատացեալներ! ճանաչելով մեր հովուական պարտքը առանց յապաղելու գիմեցինք ձեզ այս լուրջ և նախազգուշացնող հովուական խօսքերով՝ միևնոյն ժամանակ գործին վերաբերեալ կարևոր կարգադրութիւններ անելով:

Ապագայում միջոցներ գործ դնելիս աչքի առաջ կունենանք Գերմանիայի կաթողիկ եկեղեցու սպառնացող վտանգը, նոյնպէս և այն սէրը, որ պէտք է տածենք դէպի մեր մոլորուած եղբայրները:

Մենք ջախջախուած եղէգը չենք փշրի և առկայծեալ սպորոյգը չենք հանգցնի: Մատթ. ԺԲ. 20. բայց մենք կարող ենք պահպանել մեր թանկագին հօտը մոլորութիւններից և գայթակղութիւններից:

Դառնալով ձեզ, բարձրապատիւ քահանաներ, աղաղակում ենք Պօղոսի հետ. «Ո՛վ Տիմոթէէ՛, պահեա՛ դաւանդն՝ խոտորեալ ի պղծոց և ի նորաձայն բանից, և ի հակառակութենէ և ի մոլար անուն գիտութենէ: Զոր ոմանց յանձն առեալ՝ լրիպեցան ի հաւատոյ անտի»: (Տիմոթ. Ա. թուղթ 9. 20, 21):

Իսկ դուք բոլորդ, սիրելի հաւատացեալներ, աղօթեցէք հաւատի հակառակ զեկուցման հեղինակի հոգու փրկութեան, ս. եկեղեցու՝ նամանաւանդ թանկագին Գերմանիայի և Բաւարիայի մէջ գտնուածների համար, աղօթեցէք ձեր խոր վշտացած հովուապետի համար, որ օրհնում է ձեզ Հօր, Արդու և Ի. Հոգու անունով ամէն:

Այս հովուական թուղթը հարկը պահանջած ժամանակ կարգալ եկեղեցու ամբիոնից:

Գրեցաւ Միւնխենում Մազկազարդի կիւրակի օրը 1871 թ.:

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.

Միւնխենի և Ֆրէյզինգենի.

ԺԲ.

ՄԻԻՆԻՍԵՆԻ ԵՒ ՖԻՅՋԵՆԴԵՆԻ ՕՐԴԻՆԱՐԻԱՏՏԸ — ԴԵՑԵՄԲԵՐԻՆ:

3 Ապրելի 1871 թ.

Օրդինարիատ Միւնխենի և Ֆրէյլինգենի:

Նորին գերազանցութիւն (Excellenz) գերապատիւ Տէր արքեպիսկոպոսը յանձնարարեց մեզ ուղարկելու Ձերդ գերապատուութեան հէնց այսօր հրատարակած մեր հոլուական թերթի (Pastoralblattes) 14 №-ին կցած հոլուական թուղթը:

Սորա հետ պէտք է հաղորդեմ որ գերապատիւ արքեպիսկոպոսը հէնց այսօր հրամայել է իւր վիճակի մէջ գտնուած աստուածաբանութեան բոլոր կանգիտատներին չայցելել Ձեր դասախօսութիւններին:

Պարտք եմ համարում նկատել, որ թէև ներին գերապատուութիւնը չի կարող արգելել, Ձերդ բարձրապատուութեան, շարունակելու Ձեր դասախօսութիւնները, բայց Դուք այսուհետեւ կարող էք այդ անել միայն ընդդէմ Ձեր հոլուապետի, որ օրինական պահապան է իւր վիճակի կաթողիկական կրօնի ամեն տեսակ ուսուցման:

Վերջապէս Ձեր անցեալ ամսի 29-ին հրատարակած ղեկուցման պատճառով, գերապատիւ հոլուապետը հրամայեց առաջարկել Ձերդ բարձրապատուութեան մտածելու այն բանի մասին, որ վատիկանի ժողովի չորրորդ նիստում հրատարակած Constitutio prima de ecclesia Christi ունի դաւանաբանական բնաւորութիւն, որ նորա մէջ որոշած կանոնների հակաճառութիւնը ճանաչում է որպէս հերձուած, որ ձեւական հերձուածը ipso facto ենթարկւում է պապի բանադրանքին. ուստի բարձրապատիւ Տէր, քննեցէք Ձեր խիղճը, արդեօք չէք ենթարկուած արդէն եկեղեցական դատապարտութեան:

Եթէ, Ձերդ բարձրապատուութիւն, դարձեալ կը պահպանէք, Աստուած ազատէ, հրատարակած ղեկուցման հայեցակէտը, այն

ժամանակ հարկաւ պէտք է յայտարարենք հրապարակաւ և հանգիսաւոր վճռով, որ Դուք արժանի էք եկեղեցու բանադրութեան, որին (եկեղեցի) Դուք մեծ ծառայութիւն էք մատուցել:

ԴՕԿՏՈՐ ՅՈՎՍԷՓ ՔՈՆ ՊՐԱՆԴ

Մայր եկեղեցու աւագ քահանայ և գլխաւոր փոխանորդ.

Քարտուղար՝ Կ. Օստերաուէ:

Միւնխեն

3 Ապրիլի 1871 թ.

ԺԳ.

Միւնխենի եւ Ֆրէյզլինգենի ՕՐԴԻՆԱՐԻԱՏՐ—ԴԵՅԼԼԻՆԳԵՐԻՆ:

17 Ապրիլի 1871 թ.

Օրդինարիատ Միւնխենի և Ֆրէյզլինգենի արքեպիսկոպոսութեան.

Նորին գերապատուութիւն, մեր գերազնիւ Տէր Գրիգորիս արքեպիսկոպոսը Միւնխենի և Ֆրէյզլինգենի յանձնարարեց մեզ այսօր յայտնելու իւր կողմից Ձերդ Բարձրապատուութեան, սորանով կատարում ենք նորա հրամանը, որ Դուք ենթարկուած էք մեծ բանադրանքի նորա բոլոր կանոնական հետեանքներով:

Անցեալ տարուայ Յուլիսի 18-ի վատիկանի տիեզերական ժողովի ընդունած և Պիոս Թ. պապի հաստատած ու հանգիսաւոր կերպով յայտարարած որոշումները Ձերդ Բարձրապատուութեան շատ լաւ յայտնի են:

Այն դիրքը որ, Ձերդ Բարձրապատուութիւն, բռնեցիք վերոյիշեալ ժողովի նկատմամբ, ստիպեցին հովուապետին պահանջելու Ձեզանից այդ գործի վերաբերմամբ ճիշտ բացատրութիւն և յորդորելու Ձեզ դէպի հարկաւոր հպատակութիւն: Այդ յորդորական նամակները՝ լի հայրական սիրով գրել է Ձեզ անցեալ տարուայ Հոկտեմ. 20-ին և տարոյս Յունուարի 4-ին:

Դուք, Ձերդ Բարձրապատուութիւն, երկար ժամանակ դանդաղեցիք որոշեալ պատասխան տալու: Ձեր այս տարուայ Յունուա-

րի 29-ի և Մարտի 14-ի գրած նամակները, որոնցով Դուք նոր ժամանակ նշանակեցիք որոշ պատասխանի համար, հովուապետը պատասխանեց ներողամտութեամբ:

Վերջապէս անցեալ ամսի 29-ին դուրս եկաւ Ձեր հռչակաւոր զեկուցումը, որով Դուք ոչ միայն հրաժարուում էիք ճանաչել վերոյիշեալ ժողովի որոշումները, այլ և յառաջ բերում և պաշտպանում էիք հաւատի բռնորովին հերիտիկոսական սկզբունքը և միևնոյն ժամանակ թափում էիք եկեղեցու վերայ ամենատեսիլի մեղադրանքներ:

Սորանից յետոյ Ձերգ Բարձրապատուութեան յայտնած սոյն ամսի 3-ի վճիռը պարզ և համոզեցուցիչ կերպով դարձրել էր Ձեր ուշադրութիւնը այդ քայլի անխուսափելի հետեանքների վերայ:

Սակայն մինչև այժմ չկայ ոչ մի յիշատակութիւն այն մասին, որ Ձերգ Բարձրապատուութիւնը չէ ցանկանում մնալ հակառակ եկեղեցական որոշումներին:

Դորանից յետոյ երբ, Ձերգ Բարձրապատուութիւն, այդպէս ընդգիմացաբ և դարձեալ շարունակում էք յանդուգն և գիտակցաբար ընդգիմանալ կաթով կ եկեղեցու պարզ և հաստատ հաւատի որոշումներին, գորանից յետոյ երբ Դուք ուշադրութիւն չդարձրիք Ձեր հովուապետի քանիցս անգամ կրկնած հայրական յորդորներին և նսխազգուշութիւններին, գորանից յետոյ երբ սոչ ցանից առաջացած մեծ վաանգը հաւատացեալների նկատմամբ վերջապէս յաղթեց այն յարգանքին, որ երկար ժամանակ տաժում էինք դէպի Ձեզ Ձեր եկեղեցու և պետութեան մէջ բռնած բարձր դիրքի համար, ինչպէս և գիտութեան, ուսուցչութեան և հասարակական կեանքի մէջ ցոյց տուած ան/իճելի մեծ ծառայութեան համար.— գորանից յետոյ անհրաժեշտ եղաւ Ձեր հոգին փրկելու և ուրիշներին հաստատելու համար առանձին գտտալճուով յայտարարել, որ Դուք մերժուած էք եկեղեցուց, այդ մերժումը crimen haereseos, externae et formalis ի համար, որ եկեղեցին կարգել և վատիկանի տիեզերական ժողովը նորից հաստատել է անցեալ տարուայ Յուլիսի 18 ի հրովարտականքի վերաբերմամբ: Այդ մերժման Դուք արժանացել էք վերոյիշեալ ipso facto եկեղեցա-

կան յանցանքի պատճառով և անհրաժեշտ է նշանակութիւն տալ այդ եկեղեցական դատավճռին, որ այժմ աչքի առաջ ունինք:

ԴՕԿՏՈՐ ՅՈՎՍԷՓ ՖՈՆ ՊՐԱՆԴ

Մայր եկեղեցու աւագ քահանայ և գլխաւոր փոխանորդ:

Միւնխեն

17 Ապրիլի 1871 թ.

ԺԴ.

Միւնխենի և Ֆրէյզինգենի օրդինարիատը Միւնխենի
ս. Ղուգովիկոսի քաղաքային և ծխական կառավարու-
թեան: (Stadtpfarramt):

Միւնխենի և Ֆրէյզինգենի արքեպիսկոպոսութեան օրդինարիա-
տը սորանով յանձնում է ս. Ղուգովիկոսի քաղաքային ծխական
կառավարութեան հրամայելու եկող կիւրակի ամսոյս 23-ին ժա-
մասացութեան ժամանակ եկեղեցու ամբիոնից ծանուցանել, որ
գերապատիւ Տէր արքեպիսկոպոսը հրամայել է յայտարարել
Stiftsprobst-ին և պրոֆեսսոր դոկտոր Ֆոն Դեօլինգերին նոյնպէս
և դրանիկ գերասան (бенефициантъ) ուսուցչապետ դոկտոր Յով-
հաննէս Ֆրիդրիկոսին, որ նոքա իրանց գիտակցական, յանդուգն
և հրապարակական եկեղեցու հաւատի պարզ և հաստատուն ո-
րոշումների համար ենթարկուած են մեծ բանագրանքի սորա բո-
լոր կանոնական հետեւանքներով:

Անյապազ տեղեկութիւն կատարման մասին:

ԴՕԿՏՈՐ ՅՈՎՎԱՆՆԷՍ ՖՈՆ ՊՐԱՆԴ.

Մայր եկեղեցու աւագ քահանայ և գլխաւոր փոխանորդ:

Քարտուղար՝ Կ. Օստերաուէր:

Միւնխեն

18 ապրիլի 1871 թ.

ԺԵ.

ԴԵՅԻՆԻՆԳԵՐ ՏՕԴՏԱՆԻ ՎԻԴՄԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ:

18 Հոկտեմբ. 1874 (Թ. 1).

Արժանապատիւ Տէր! Մեծ հաճութեամբ պատասխանում եմ ինձ առաջարկած հարցերիդ ի հարկէ համառօտ, որպէս ծեր և բազմազբալ մարդ:

1). Ինչ վերաբերում է ինձ, ես ինձ համարում եմ համոզմունքով հին-կաթոլիկ հասարակութեան մի անդամ: Ես կարծում եմ որ հասարակութիւնը կը կատարէ իւր բարձր առաքելութիւնը այն էլ երեք եղանակով:

ա). Վկայել հին եկեղեցական ճշմարտութեան մասին և դէմ դնել նորահասարակարդայնութեան՝ պապի ընդհանրական իշխանութեան և անսխալականութեան. և գլխաւորապէս միշտ և անդադար բողոքել կործանիչ կամայականութեան դէմ հաւատի գործերի մէջ, որ առաջին անգամ մտածեց պապը:

բ). Հին կաթոլիկ հասարակութեան երկրորդ կոչումը իմ կարծիքով այն է՝ որ նա որպէս մի եկեղեցի իւր աստիճանաբար զարգացման մէջ զտուելով և մաքրուելով սխալանքներից և սնոտիապաշտութիւններից կազմէ մի անբաժան եկեղեցի համապատասխան հին:

գ). Սորա հետ սերտ կերպով կապուած է նորա երրորդ կոչումը — այն է՝ ծառայել որպէս զէնք և միջոց ապագայ մեծ միաւորութեան բաժանուած քրիստոնեաների և եկեղեցիների:

Դորա սկիզբը, թէև դեռ շատ փոքր, գրուեցաւ մի քանի շաբաթ առաջ Բոննայում. Հաւատում եմ որ այդ հաշտութեան գործը կը շարունակուի աւելի մեծ ծաւալով:

2). Յոյս չունիմ որ յաջորդ պապի կամ գոնէ ամենամօտիկներից մէկի ժամանակ կատարուի մի որ և է բարի գործ և որ-

1) Տպուած էր արդէն 1875 թ. զանազան ժուրնալներում սկզբում առանց ստացողի անուան, ի միջի այլոց «Deutscher Merkur»-ի 29 համաբուս:

քան նկատում եմ, բոլորը, որոնք ծանօթ են Հռոմի դրան և կրդերի դրութեան հետ, չունին այդ կողմից ոչ մի յոյս, ինչպէս ես: Բոլոր այդ հասարակութիւնների մէջ Խաալիայում և Խաալիայից դուրս կայ միայն մի շարժող և ղեկավարող ոյժ, որի մէջ մնացածները՝ եպիսկոպոսները, կարդինալները, հոգևոր միաբանութիւնները, դպրոցները և այլն, կատարում են կրաւորական գեր.—այդ ոյժն է յիսուսեան միաբանութիւնը: Նա է ամբողջ Հռոմէական եկեղեցու հոգին և տէրը: Այդպէս կըլինի ի հարկէ նոր պապի օրոյ, որովհետև այդ միաբանութեան հարկաւոր է և միևնոյն ժամանակ չի կարող գոյութիւն ունենալ առանց իշխելու կամ առանց իշխանութեան ձգտելու:

1773 թուից առաջ եկեղեցու մէջ գոյութիւն ունէին զանազան մէկը միւսին գերակշռող ոյժեր, միւս միաբանութիւնները դեռ ևս զօրեղ էին և կեանքը եռում էր նոցա մէջ. իսկ այժմ այդ միաբանութիւնները ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ անզօր ստուերներ, մասամբ ազատ, մասամբ ստորագրեալ արբանեակներ ղեկավարող յիսուսեան աստղի. և Հռոմի դուռը որպէս զի նոր ոյժ առնէ և վերապահէ իրան եկեղեցու մենափաճառութիւն, զրամական միջոցներ և այլն անպատճառ պէտք է յենուի յիսուսեան կարգի վերայ՝ այսինքն ծառայէ նորան և նորա ձրգտումներին: Բայց յիսուսեան միաբանութիւն է մարմնացեալ սնոտիապաշտութիւն բռնակալութեան հետ միացած: Իշխել մարդկանց վերայ պապերի միջնորդութեամբ, որ նոցա ծառան է դարձել, այդ է նոցա խնդիրը, նպատակը, հմուտութեամբ իւրացրած արուեստը: Այստեղից է առաջ գալիս ձգտումն դարձնելու կրօնը մի մեքենայ sacrificio dell'intelletto—զոհել միտքը, բանականութիւնը, որ նոքա այնպէս փառաբանում են, մարդել հոգին անպայման և կոյր հնազանդութեան մէջ և այլն:

Իսկ ինչ վիճակի մէջ է գտնուում այժմ՝ 1870 թ. Յուլիոսի 18-ից յետոյ, Հռոմէական հասարակութեան մէջ գործը և ինչ կարելի է սպասել մօտիկ ապագայում, այդ Դուք կարող էք տեսնել նորանից, որ ամենահրեշաւոր բանը կատարուեցաւ, այնպիսի բան, որ հազիւ թէ երբ և իցէ ծագած լինի աս-

տուածաբանական փարդապետութեան մէջ չբարձրացնելով իւր գէմ ոչ մի ձայն—խօսքս Ալֆոնս Վիգուորի մասին է, որին հանդիսաւոր կերպով հրատարակեցին եկեղեցու ուսուցիչ (Doctor ecclesiae), հետեւաբար դասեցին նորան Օգոստինոսի, Ամբրոսիոսի և ուրիշների շարքը,—այն մարդուն, որի շարագրութիւնները նորա սխալ բարոյականութեան, Մարիամի աշխլեալ պաշտաման, և անդադար գործ դրած ամենակոպիտ կեղծիքների և առասպելների շնորհիւ կազմում են շտեմարան սխալանքների և մոլորութիւնների:

(Կը շարունակուէ)